

SAN RAMON

200 ANYS D'UNA ERMITA



Artesa de Lleida 1.777-1977

PRESENTACIO

En motiu de complir-se enguany els 200 anys de la construcció de l'Hermita de Sant Ramon Nonat, hem pensat que, per a celebrar-ho, fora interessant de publicar uns fulls sobre temes de la història del nostre poble. No és gran cosa el que sabem del passat d'Artesa (mai no hi hagut ningú que hagi intentat d'estudiar-lo d'una manera seriosa) no obstant és interessant de deixar escrit tot allò que puguem.

La història d'un poble no és només allò que es pot trobar i guardar als arxius, sinó també aquelles petites coses del viure de cada dia que, vulguem o no marquen amb senyal inconfundible l'etapa cultural, socioeconòmica, per la qual han passat els nostres avanspassats. Així que, és HISTÒRIA D'ARTESA tan allò que ja es escrit com allò que ha quedat gravat a la memòria col·lectiva i que ha arribat fins a nosaltres a través de pares a fills.

Els nostres arxius són pobres, gairebé inexistents, però la memòria col·lectiva és molt rica,

amb varietat i amb abundància i cal aprofitar-la al
màxim. Cal cercar, gravar o escriure, totes aquelles
cançons, anècdotes, dites que són genuïnament arte--
senques. Només així podrem tenir escrita la història
del nostre poble; la HISTÒRIA D'ARTESA

LA FEMOSA

XX

Sobre la porta de l'Hermita de Sant Ramon
hi ha aquesta inscripció:

CAPELLA DE SANT RAMON NONAT

ANY 1777

FETA A DESPENSES DE ROSA SALAS Y JOVE

Y DE SON PARE FRANCISCO JOVE Y ANGLES

Y DELS SEUS

RAMONS i RAMONES

Enguany que s'escau els 200 anys de la construcció de l'Hermita de Sant Ramon Nonat, hem volgut mirar, per curiositat, les llistes del Llibre de Baptime del segle XVIII fins ara per a sapiguer quans in-fants artesencs s'han batejat amb el nom de Ramon o Ramones des de l'any 1777 al 1977, els resultats són els següents:

L'any 1777 a la Parroquia d'Artesa es van batejar 11 criatures de les quals només una es va dir Ramon; concretament aquest primer Ramon de la llista es diu Ramon-Andreu March i Bertran. R resumint:

En aquests dos cents anys a la nostra Parroquia s'hi han batejat un total de 4.650 criatures de les quals es va posar el nom de Ramon a 386 i el de Ramona a 125 (total 509) que representa prop d'un 11 x cent (onze per cent) del batejats. L'any 1884 és de tots, l'any que hi ha més batejats amb aquest nom, onze entotal (6 nens i 5 nenes) que representen el 31 per cent dels batejats aquell any.

(((--)))

Reseguim el Llibre de Baptismes hom s'ado-

na de que hi ha algun Ramon amb els mateixos cognoms i fill dels mateixos pares d'un altre batejat dos o tres abans . Aquest detall ens diu ben clarament de que la mortalitat infantil, llavors, era freqüent.

Del que hom també s'adona al estudiar aquestes llistes dels segles XVIII i XIX és del gran nombre de naixaments que hi ha, si els comparem amb les llistes d'aquests últims anys. Per exemple, agafant com a punt de referència l'any ja esmentat de 1884 i comparem els naixaments d'aquest any amb el de l'any passat, resulta que l'any 1884 hi ha 19 naixaments més que al 1976. Encara podem anar més llunt:

L'any 1884 Artesa té uns 800 habitants i a aquell any són batejats 35 artesencs , que venen a representar uns 4'37 naixaments per cada cent habitants En canvi l'any 1976 Artesa té 1200 habitants i són batejats només 16 artesencs que venen a representar un 1'33 per cada cent habitants. La diferència és notable. Comparant les xifres resulta que l'any 1976 haurien d'haver nascut a Artesa uns 43 nous artesencs.

L' ERMITA I

ELS RAMONS

El batejat amb el nom de Ramon més vell que troben registrat al Llibre de Baptisme és de l'any 1756 (d'avans d'aquesta data no tenim cap llista) i d'aquest any fins al de la construcció de l'ermita de Sant Ramon Nonat al 1777 es posa el nom de Ramon només que a onze nens (un cada dos anys). Encanvi quan l'ermita ja està construïda el nom de batejats amb el nom de Ramon augmenta. Així, des del 1777 fins a finals del mateix segle són batejats a la nostra Parroquia uns 30 Ramons i 6 Ramones (més de tres cada dos anys). Del 1800 al 1900, aquest nom es posa a 207 nens i a 73 nenes (prop de 6 nens cada dos anys).

Dels anys 1950 cap avui el nom de Ramon entra en un període de retrocés. L'any 1957 ja es deixa de posar a les nenes encara que als nens es continua posant. En aquests últims dos anys, a la Parroquia d'Artesa no s'ha batejat ningú amb el nom de Ramon.

Esperem noves modes....

ALGUNA COSA SOBRE EL "LLIBRE DE LES ORDENANCES"

Artesa, cap als anys setcents i tans, no passava d'estar format pels carrers de la Vileta, els del Gallarts i Fortal, i també alguna cassa escampada pels que serien els carrers del Castell. Nou i Mestre Cincera.

Llavors, el Consell de la Vila (l'Ajuntament d'ara) era l'encarregat dels serveixs col·lectius com eren la Taverna, la Botiga, la Carneceria i el Forn entre altres. Així mateix el Consell havia de cuidar i vetllar per l'ordre i neteja de la vila.

L'any 1719 el Rnt. Joseph París, prevere i beneficiat d'Alfés va deixar escrit el que, ara, en podríem dir "Les Ordenacions Municipals". Perquè ens adonem de com havia de ser la vida a Artesa (no es diu mai Artesa de Lleida, en tot cas es diu: Artesa, bisbat de Lleida) fa 200 anys hem ressumit, aquí, algunes de les "Ordinacions" que ens han semblat més interessants

ordenacions pel taverner

El taverner tenia l'obligació de comprar el "vi bo i revedor" i això ho havia de comprobar l'Almudafar (Agustail) i dos veïns del poble abans que aquest vi es posés a la venda. Si el taverner volia fer passar garsa per persiu, se li feia treure el vi de la taverna i se li donava sis hores de temps per anar a buscar VI BO, sota pena de sanció, això sempre que no fos en temps de guerra, aiguats, nevades o d'altres calamitats.

L'Almudafar havia de sapiguer en quin lloc i a quin preu el taverner comprava el vi.

Per altra part el Consell de la Vila protegia al taverner prohibint als veïns del poble que tinguessin vi de la seva collita per a vendre que, no el poguessin vendre a la menuda, sinó que ho havien de fer a cabirte i a mitjos cantrrs.

ordenacions pel tender

El tender tenia l'obligació de tenir sempre a la botiga "Oli Bo Clar i Net", hi havia de tenir la tenalla tapada, sobratot a la primavera i estiu que

corren animals "ponsonyosos" com són mosques, aranyes rates...

ordenacions pel carnicer

"Ses ordenat per dit Consell que qualsevulla que tallara carn en la taula de la Carneceria de la vila d'Artesa..."

El carnicer quan havia de matar "moltó, bassi va, corder o cordera o altra vèstia" aquesta no la podia portar a coll, ni en braços ni de cap altra manera. La vestia havia d'anar al lloc on s'acostumava a degollar, per "ses comes" a fi de que tothom pugués veure de que a la Carneceria no es "puga donar carn per altra carn".

ordenacions pel flaquer

El forner tenia l'obligació de netejar el forn "una vegada cada mes de l'any" i així mateix havia d'agrarar el carrer sis vegades a l'any, això és: El dia de Nadal, el dia de Pasqua de Ressurrecció, el dia de Pasqua del Sant Esperit, el dia de Corpus Christi i el dia de la Mere de Déu d'Agost.

El forner tenia l'obligació de donar fornada (per tanda) a les dones que primer li no demanaven.

ordenacions generals

Qualsevol vei o foraster que vulgués vendre alguna mercaderia a la Plaça de la Vila no ho podia fer sense el permis de l'Almudafar, i aquest li comprovava les mesures perquè no fossin "curtes o falces" i li afinava les balances segons el patró de la vila.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Era prohibit a qualsevol persona del grau o condició que fos de netejar portadores, carretelle, botes o tenalles ni cap altra cosa que pogués gastar aigua, això tan dins del clos de les basses com prop d'elles, i tan a la bassa del bestiar "dita bassa bovera" com a la bassa de l'aigua bona per a veure les persones.

Així mateix es prohibia a qualsevol persona "gran com xica" que tragués aigua de cap bassa del terme amb topins mascarats, bacins ni altra cosa bruta.

Era prohibit d'aveurar cap animal a la Bassa Bona. També estava prohibit de rentar-hi cap peça de roba (encara que fos de l'Església) ni verdures.

com tampoc s'hi podia posar vencills ni viments a remullar.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Es manava a tothom que fes anar les "tapieres amb tots els seus adresos com són pageles, agulles fustes sogues i corriola" i que ja hagués acabat l'obra o que la tingués parada, que les tornés al magatzem de la vila.

Es prohibia de que ningú fos gosat de fer cap femer ni cap brutícia en tot el clos de la vila.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Les dones tenien l'obligació d'agranar el carrer de la seva endreçaria, o de fer-lo agranar, tots els dissabtes o vigílies de totes les festes de precepte de l'any; apunta de sol els carrers havien d'estar agranats i les escombreries recollides.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Cap persona "no sia gosada en dia de festa de precepte de tot l'any" estendre bugada per cap carrer del poble ni per cap finestra que donés al carrer. Tampoc es podia estendre per cap finestra que donés al carrer "ninguna roba de llit", així és: llençols, vànues, flassades, matalassos i d'altra mena.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Ningú podia tenir al carrer un carra més de 24 hores. Si els dies de festa de precepte hi havia algun carro l'Almudafar el feia treure a costa dels seus amos.

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Estava prohibit que cap animal deploma, com són gallines, galis, pollastres, polles, oques o d'altres, poguessin anar aviats pels carrers, i si algun hi anava l'Almudafar el podia matar a cops de pedra o de totxo, de bastó i de canya, i l'animal mort d'aquesta manera era pel primer veí que l'arraplegava.

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Era obligació de tots els habitants de la vila en general, de guarnir i enramar els carrers del poble, cada cad el seu, escombrar-lo i arruixar-lo els dies que s'acostumava que eren, per la Mare de Déu de Roser, al mes de Maig i el dia de Corpus Christi.

Així mateix cap persona no podia fer foc o cendra en cap punt del terme des del dia de Santes Greus de Maig fins a la Mare de Déu de Setembre. Tampoc es podia fer foc dins del poble i que el fum molestés a alguna persona sana o malalta. Cap persona no podia portar foc pels carrers de la vila ni passar lo d'una casa a l'altra si no era dins d'escalfadors,

tipí o altra eina a fi de que no podés caure el foc al carrer

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

"Sea ordenat que ninguna persona no paga ni sia gosada de nit com de dia" de llençar aigua bruta de fregar e d'altres brutícies, ni orins ni bacinades al carrer de la vila. Tampoc es podia llençar al carrer, des de cap finestra ni porta que dongui al carrer aigua clara sense cridar AIGUA VA .

ARTESA VILA CLOSA?

La lectura de "Llibre de les Ordenacions" escrit l'any 1719 i el records dels toponoms que encara es conservan; els del Portal i el Portalet, ens diu en clarament que Artesa havia estat una vila closa. Segons el llibre esmentat, el Portal, o porta principal, donava davant de la Bassa Bovera, ossigui, entre cal Embrosí i l'Església actual. D'aquest carrer encara a vui se'n diu del Portal.

El Portalet era l'entrada del carrer de la Vileta, per la costa que, també, donava a la Bassa. D'aquesta pujada a la Vileta, també encara, se'n diu "La pujada Portalet".

No és probable de que Artesa tingués una altra porta, així que les úniques entrades al poble eren pel costat Oest, a l'Est les cases del carrer dels Gallart tancava pel cal Perejuganet i pel cal Jové.

Al construir-se l'Església es va desfer el Portal (segurament que ja s'havia perdut el costum de tancar-lo) es va enrunar, per a profitat les pedres per a la construcció de l'Església, així com també les parts que hi havia de muralla. Per altra part, ja aixecaven cases a l'altre costat de la Bassa: El poble creixia. El Portal i el Portalet quedarien, només, al record de la gent.

EL

DIPOSIT VELL

L'obre del Diposit Vell, és de les més impresionants que tenim a Artesa. És una construcció gairebé subterrània que, per aquesta causa passa desapercebuda per a tothom. A Artesa que no tenim gaires coses per a ensenyar als forasters, podem enorgullir-nos de tenir un dels diposits, potser l'únic, dels molts que es van construir-se, pels pobles, després d'arribar l'aigua al Canal d'Urgell, en tant bon estat de conservació, i que més a més, i això ho hem de subratllar, és una obra d'enginyeria important.

El Diposit Vell és una sala d'uns 278 metres quadrats, les quatre parets són de pedra picada amb revossat de ciment. El sostre es una volta de poc punt també de pedra picada, al mig de la qual hi ha dues claraboies que fan de respiradors. El terra és enllosat amb rajoles de 50 per 50, i s'hi baixa per una escala de pedra de vint graons.

Aquest diposit és de l'any 1885 i segons el pre supost surtit a subhasta el 15 de maig del mateix

PASSA A LA PÀGINA 22

LA CREU DE TERME

Artesa, com a poble materialitzat i culturalment endarrerit, viu despreocupada de tota aquesta mostra d'art oarquitectura construïda amb pedra i que per sort encara ens han arribat fins a nosaltres, malgrat aquesta despreocupació.

Una de les escassíssimes mostres d'art artesenc que ha perdurat, és la Creu de Terme; una Creu ja sense creu.

Les creus de terme eren posades prop dels camins principals, generalment a l'entrada de les poblacions. A Artesa, com d'altres pobles, n'hi podia haver més d'una, però a nosaltres només ens ha quedat la que estava aixecada a l'entrada de la vila venint pels camins de Lleida i d'Albatarrec. Al creixer el poble va quedar encaixonada en mig de les cases. Originalment estava situada a la placeta que formen les cases de cal Fuster, cal Xero i cal Maco. A començaments d'aquest segle va ser desfeta i tornada a muntar al lloc actual; davant de l'ermita de Sant Ramon.

El que queda de la nostra Creu de Terme no és cap meravella, però és l'única mostra que tenim escultura gòtica (potser d'un romànic avançar). Encar s'hi pot distingir molt bé, al nus que aguantava la creu

damunt l'arbre o pilar octavat, dues mensules, una a cada costat que, representen caminants en actitud orant, entre mig de les mènsules dos escuts, els dos iguals, en hi ha esculpit un castell. Tan una mensula com un escut estan gairebé perduts per l'erosió; l'altra mensula i escut esconserva força bé.

Sense dubtar-ho gents aquesta Creu de Terme és la construcció més antiga que tenim a Artesa.

LA CAMPANA DE SANT RAMON

La llegenda diu que la "Campana de Sant Ramon" la van pendre els de Puigverd, no diu res més, ni quan ni com. La llegenda, tramesa de pares a fills sembla que ha de tenir un fons de veritat. Almenys sembla segur que només amb 200 anys no hauria pogut naixer aquesta llegenda sense un fons real.

Hem de creure, encara que cap document ens ho recolzi, que quan l'Hermiteja va estar enllestida aquesta tenia campana, i fos com fos, aquesta campana va desaparèixer de manera misteriosa. I quan els artesencs es van adonar que a Sant Ramon no hi havia la campana i van començar a fer correr que aquesta l'havien robada el furc

popular buscaria els culpables en els seus rivals els veïns de Puigverd : Puigvertins, lladres fins.

Ara que hem parlat de com podia haver nascut la llegenda de la "Campana de Sant Ramon" parlarem d'altres aspectes de la mateixa:

A la pregunta que la jovenalla fan sempre als grans de com i del perquè els de Puigverd ens van prendre la Campana, algú (anònim, esclar) ha intentat donar-hi alguna explicació, així, per exemple hem pogut recollir dues teories que, valides o no, ens ha semblat interressant d'anotar aquí:

Una només diu de que la Campana era de plata i va ser robada per això. L'altra més complicada diu que van ser els mateixos artesencs els que la van treure durant la guerra carlina, per por de que els escamots de guerrillers la robessin. Els artesencs per a protegir-la la van portar a Puigverd, que encara era una vila closa, a que els hi guardessin. Passat el perill de la guerra, la van tornar a buscar, però els de Puigverd ja no la van tornar a trobar dient que de la Campana ells no en sabien res.

Una variant de totes les variants que ens faria pensar, o bé que la Campana no va existir mai o bé que és encara a Puigverd. Diu així: Quan els artesencs es van adonar de que al Campanar de Puigverd hi havia tres campanes i al d'Artesa només dues, es van pensar que la cam

pana petita de puigverd era la que faltava a l'Hermita de Sant Ramon.

Quan al 1955 es va restaurar l'Hermita el campanaret no presentava cap senyal de que hi hagués hagut una campana, si això s'hagués comprovat bé, ens portaria a creure que la "Campana de Sant Ramon" no va existir mai i de que tot va estar una invenció dels artesans per a descriditar als de Puigverd. Però per un altre costat també sabem de que un llamp va destruir la teulada a finals del segle passat i que a primera d'aquest va ser reconstruida, aquesta reconstrucció (la data de la qual no sabem) es devia de fer als mateixos anys en que es van construir les Escoles, puix que la teulada de l'Hermita es va fer amb peces d'uralita igual que la teulada de les Escoles.

En aquesta primera reconstrucció de l'Hermita es podia haver alterat o fet de nou el campanar i això justificaria de que al 1955 no hi hagués cap senyal d'haver-hi hagut campana.

"MISSA CONVENTUAL"

Artesa, des de la seva repoblació pels cristians, va pertanyer al castell-monestir de Gardeny, de l'Ordre del Cavallers del Temple, però l'any 1314, junt amb les altres propietats dels Templers, Artesa va passar a pertanyer a l'Ordre dels Hospitalers de Snt Joan de Jerusalem i va pertanyer a aquest Ordre fins als començaments del segle XIX.

Els artesencs conreaven les terres del terme en un regim semblant al que es cultivava, fins fa poc, les terres de Gualó, per això no és estrany que a les "Ordenacions" de la vila els Hospitalers posesin algunes prohibicions als artesencs, com una que està registrada al "Llibre de les Ordenacions" que diu així:

"Se's ordenat de que ninguna persona de qual-sevol grau, condició, o estat que sia gosada, ni pugui jugar a ningun joc, ni ballar, ni fer dances per carrers ni cases mentres se celebren les divinos officis de la MISSA CONVENTUAL...."

Per MISSA CONVENTUAL haureiem d'entendre, se

gurament, la que la comunitat dels Hospitalers celebra -
 va a l'Església del castell de Gardeny, a la mateixa ho
 ra de la qual algun membre de la Comunitat la devia de
 selebar a l'església artesanca del Fossar Vell, fins que
 a l'any 1735 es va construir l'Església actual.

XXXXXXXXXX((((((----))))))XXXXXXXXXXXX

VE DE LA PAGINA 16

costava un total de	9.250'72	Pts.
La canonada per a baixar l'aigua a la Font contava	1.678'28	"
Impostos, projectes més imprevistos	2.175'47	"
	<hr/>	
Total	13.104'47	Pts.

